

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

Дидактикалық ойындар арқылы дамуында ауытқуы бар балалардың есте сақтау қабілетін дамыту

ЖАРИЯЛАНДЫ
05.05.2025

ТІРЕК СӨЗДЕР

даму, дамыту, дидактикалық ойындар, дидактические игры, есте сақтау, игра, қабілет, ойын, память, развитие, способности

СІЛТЕМЕ

<https://bilimger.kz/178779/>

Утепова Гүлбарам Асқарқызы

БҚО, Орал қаласы, №37 жалпы білім беретін мектебінің арнайы педагогы

Аңдатпа: Баланың қоршаған әлемдегі басты көмекшісі және бағдары — оның психикалық өмірінің негізі, адам санасының негізі – есте сақтау. Бала айналасындағылардың бәрін есте сақтайды, тартады; мектепке дейінгі балалық шақ — есте сақтаудың қарқынды дамуы, табиғи еріксіз есте сақтаудың Үстемдігі. Жад-негізгі танымдық процестердің бірі. Жадты дамытудың жеткілікті деңгейі болмаса, табысты оқыту мүмкін емес. Сондықтан көптеген ата-аналар баланың есте сақтау қабілетін қалай дамытуға болады деген сұраққа алаңдайды, әсіресе егер баланың дамуында бұзылулар болса.

Кілттік сөздер: ойын, даму, дамыту, есте сақтау, ес, қабілет, дидактикалық ойындар

Аннотация: Главным помощником и ориентиром ребенка в окружающем мире является основа его психической жизни, основа сознания человека — память. Ребенок запоминает все, что его окружает, привлекает; дошкольное детство — время бурного развития памяти, господства природной произвольной памяти. Память – один из основных познавательных процессов. Без достаточного уровня развития памяти невозможно успешное обучение. Поэтому многих родителей заботит вопрос о том, как можно развивать память ребенка, особенно

если у ребенка наблюдается нарушения в развитии.

Ключевые слова: игра, развитие, развитие, память, память, способности, дидактические игры.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың есте сақтау қабілеті шектеулі және сапалық ерекшелігімен ерекшеленеді: есте сақтау қабілеті шектеулі, есте сақтау қабілеті төмендейді, ақпарат тез ұмытылады, оны ойнатудың дәл характерстігі тән. Ақпаратты жаңғырту үшін дамуында ауытқуы бар бала арнайы қосымша күш салуы керек.

Дамуында ауытқуы бар балалардың есте сақтау қабілетін дамыту олардың қоғамдағы одан әрі физикалық, психикалық дамуы мен әлеуметтенуі үшін өте маңызды.

Осы мақсатқа жету үшін ойын болып табылатын ең тиімді іс-әрекетті мектеп жасына дейінгі баланың жетекші іс-әрекетін таңдап, есте сақтаудың әртүрлі түрлерін үнемі жаттықтыруды ұйымдастыру керек.

Дамуында ауытқуы бар балаларда:

- жадтың айтарлықтай әлсіреуі (шектеулі жады);
- семантикалық ақпаратты есте сақтау ұзақтығы;
- материалды механикалық жаттауға бейімділік;
- ауызша материалды көбейтудегі қиындықтар;
- мнемоникалық қызметті өзін-өзі ұйымдастырудағы қиындықтар.

Есте сақтау қабілетінің бұзылуының салдары:

- ақпарат пен бағдарламаны игерудегі қиындықтар;
- өнімділік әлеуетін төмендету;
- әлеуметтік дезадаптация.

Баланың есте сақтау қабілетін дамыту ойын, қызықты жаттығулар арқылы жүруі керек. Есте сақтауды бөлек дамытудың қажеті жоқ, оны баламен күнделікті қарым-қатынасқа қосқан дұрыс.

Бір жағынан, ойын – қоршаған шындықты модельдеу құралы, екінші жағынан – балалардағы есте сақтауды дамытудың тиімді әдістерінің бірі. Ересек адам баланың психофизикалық және интеллектуалдық мүмкіндіктерін ескере отырып, ойын жағдайын жасайды.

Ойын үстел үсті, мобильді, музыкалық болуы мүмкін, бірақ әр жағдайда ересек адаммен тығыз байланыста болады. Ойынды ұйымдастырудың орталық буыны – белсенді шығармашылық аймақты құру, ойын ортасын тікелей дамыту, онда бала есте сақтаудың әртүрлі түрлерін (мотор, эмоционалды, есту, көру, тактильді) дамыта отырып, ойын әрекеттерін орындауға мүмкіндік алады.

Денсаулығы нашар мектеп жасына дейінгі балалармен ойын ұйымдастырудың міндетті элементтері бірнеше рет қайталау, әрекеттің жиі өзгеруі болып табылады. Дамуында ауытқуы бар балаларда тез шаршау, психикалық процестердің әлсіреуі, қабылдаудың баяулауы басым болады. Ойынның сәтті ұйымдастырылуы мен сапасы үшін ересек адам мыналарды ескеруі керек: бала нені есте сақтайды және қалай есте сақтайды. Баланың реакциясы, қызығушылық мимика, жест-ишара, қимыл, сөйлеу, әрекет етуге және ойынды жалғастыруға деген ұмтылыста көрінеді. Баламен қызықты және танымдық ойындарды мақсатты және жүйелі түрде ұйымдастыру маңызды!

Ойында бала белгілі бір әрекеттерді бірнеше рет қайталай отырып, оқу тапсырмасына эмоционалды оң көзқараспен ақпараттық багажды жинай алатын жағдайлар жасалады. Ойын даму мақсатын, ойын ережелерін және әрекеттерін қамтиды. Ойынды ересек адам ұйымдастырады және баланың немесе балалар тобының ойын әрекеттерін бағыттай отырып, баламен толық қатысушы болып қалады. Ересек адам баланың эмоционалды реакциясын, қызығушылығын, ойынды жалғастыруға деген ұмтылысын ояту үшін ойынға қызығушылық танытуы керек.

Эмоционалды жады айналамыздағы адамдармен байланыс және қарым-қатынас туралы әсерімізді сақтайды және бізді әрекетке итермелейді. Мысалы, егер бала үтікке күйіп кетсе немесе мысық оны

тырнап алса, болашақта алған әсерлері оның қызығушылығын шектейді. Эмоционалды есте сақтауды дамыту үшін бала үшін жаңа жерлерде жаттығулар жасаңыз. Мысалы, табиғатта болған кезде оның назарын табиғаттың пейзаждары мен дыбыстарына аударыңыз. Баланың демалыста көңілді және қуаныш сезімін есте сақтауы маңызды.

Бейнелі жады әртүрлі сезім мүшелерінің көмегімен қабылданады: есту, көру, жанасу, иіс және дәм. Тиісінше, оны есту, көру, иіс сезу, дәм сезу және тактильді деп бөлуге болады. Әдетте кішкентай балаларда есту және көру есте сақтау қабілеті жақсы дамыған.

Көрнекі есте сақтауды дамытудың қарапайым әдістері – суреттер мен заттармен ойнау. Опциялар әртүрлі болуы мүмкін. Мысалы, сіз балаңызға 9-10 затты/суретті көрсетіп, оларды жасырып, атауын сұрайсыз немесе заттардың бір бөлігін алып тастап, не жоғалып кеткенін айтуды сұрайсыз. Ересек жастағы баламен ойынды сөз карталары арқылы өзгертуге болады. Психология заңына сәйкес есте сақтау қабілеті 5-тен 9-ға дейін болатындығын ескеріңіз.

Есту жады мәтіндерді тыңдау және кейіннен қайталау арқылы дамиды, балалардың шағын тобымен сіз барлық балалардың сүйікті «Чемодан» ойынын ойнай аласыз (әр түрлі вариацияларда). Бұл ойынның классикалық нұсқасы келесідей: шеңберде балалар «біз серуендеп, өзімізбен бірге шырша аламыз» деген сөйлемді айтады, олар қандай да бір затты атайды, келесі бала айтылғандарды қайталап, өз тақырыбын қосуы керек және т.б.

Қозғалтқыш жады нәресте кезінен-ақ көрінеді, өйткені бала заттарды қолымен ұстап, жорғалап, жүруді үйренеді. Үш жасында ол жүгіре, секіре, жуынып, етіктерін байлап, түймелерін қоя білуі керек. Ал егде жаста мотор жадының жұмысы одан да күрделі болады.

Мотор жадын дамыту үшін келесі жаттығуды орындауға болады. Бөлмені аралап жүрген анам немесе әкем әртүрлі жерлерде бірнеше позаны (шамамен 4-5 позаны) қабылдауы керек. Содан кейін бала сол жерлерден өтіп, ата-анасының позаларын қайталауы керек. Бастау үшін

ол оларды көрсетілгендей ретпен, содан кейін керісінше қайталай алады. Тағы бір жаттығу – «Мен сияқты жаса». Баланың артында тұрып, оның денесімен бірнеше манипуляция жасаңыз-қолыңызды екі жаққа көтеріңіз, аяғыңызды бүгіңіз, мойныңызды еңкейтеңіз. Содан кейін балаңыздан мұның бәрін өз бетімен қайталауын сұраңыз.

Сондай-ақ, баланың дамуы үшін тактильді есте сақтау өте маңызды, яғни әртүрлі заттарға қол тигізу сезімін есте сақтау қабілеті. Жоғары дамыған тактильді қабылдауы бар балалар мектепте оқуда қиындықтарға тап болмайды. Бұл жадты жаттықтыруға арналған жаттығу «Тақырыпты тану» ойыны болуы мүмкін. Үлкен мектеп жасына дейінгі баланың көзі байланып, кезек-кезек оның қолына түрлі заттар қойылады. Сонымен қатар, олардың есімдері дауыстап айтылмайды, баланың өзі бұл заттың не екенін білуі керек. Бірқатар заттар (3-10) тексерілгеннен кейін, оған осы заттардың барлығын және олардың қолына салынған ретпен атау ұсынылады. Тапсырманың қиындығы-нәресте 2 ақыл-ой операциясын тану және есте сақтауды қажет етеді.

Кішкентай балалар үшін (2-4 жас) бұл ойынның жеңілдетілген нұсқасы бар – «Керемет дорба». Әр түрлі қасиеттері бар заттар зығыр сөмкеге салынады: жіптер, ойыншық, түйме, доп, текше, сіріңке қорабы. Ал нәресте сөмкедегі заттарды бір-бірлеп анықтауы керек. Ол олардың қасиеттерін дауыстап сипаттаған жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Ахметжанова, С. Т. (2018). Түзете-дамыта оқыту негіздері. Алматы: Қазақ университеті.*
2. *Жұмабекова, Г. Қ. (2020). Инклюзивті білім беру жағдайында арнайы педагогика. Нұр-Сұлтан: Фолиант.*
3. *Выготский, Л. С. (1991). Мышление и речь. Москва: Педагогика.*
4. *Сатбаева, Б. М. (2019). Дидактикалық ойындарды қолдану арқылы танымдық қабілеттерді дамыту. Алматы: Рауан.*
5. *Мұқанова, М. Қ. (2021). Психология дамуы бұзылған балалардың танымдық іс-әрекеттері. Шымкент: ОҚМПУ баспасы.*

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі
© 2026 **Bilimger.kz Ақпараттық-танымдық білім порталы**. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.